

ORTADOĞU'DA SİYASAL HAYAT

Anayasal Düzen, Siyasal Kurumlar ve Rejimler

Doç. Dr. Soner Akın

ORTADOĞU'DA SİYASAL HAYAT

ANAYASAL DÜZEN, SİYASAL KURUMLAR VE REJİMLER

YAZAR: DOÇ. DR. SONER AKIN*

* Doç. Dr. Soner Akın - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, sakin@mku.edu.tr,
ORCID:0000-0002-2403-8041

Genel Yayın Yönetmeni • C. Cansın Selin Temana

Kapak ve İç Tasarım • Serüven Yayınevi

Birinci Basım • © 28 Eylül 2026

ISBN • 978-625-8911-79-4

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Serüven Yayınevi

Türkiye Adres : Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon: 05437675765

web: www.seruvenyayinevi.com

e-mail: seruvenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt

Sertifika No: 47083

ORTADOĞU'DA SİYASAL HAYAT

ANAYASAL DÜZEN, SİYASAL KURUMLAR VE REJİMLER

DOÇ. DR. SONER AKIN

ÖNSÖZ

Ortadoğu, siyasal bilimler bakımından hem çok incelenmiş hem de kolay genellemelerin en sık yapıldığı bölgelerden biridir. Bölge siyaseti çoğu zaman savaşlar, darbeler, mezhepsel çatışmalar, otoriter yönetimler ya da dış müdahaleler üzerinden anlatılır. Kuşkusuz bunların her biri Ortadoğu'nun yakın tarihinin önemli parçalarıdır. Bununla birlikte yalnızca kriz anlarına bakmak, devletlerin ve siyasal rejimlerin gündelik işleyişini gözden kaçırma riskini taşır. Bir ülkede cumhurbaşkanlığının neden belirleyici bir makam hâline geldiği, başka bir ülkede monarşinin nasıl kurumsal süreklilik sağlayabildiği, bazı parlamentoların sınırlı yetkilerine rağmen neden siyasal pazarlığın merkezinde yer alabildiği ya da aynı anayasal kurumların farklı ülkelerde neden birbirinden oldukça farklı sonuçlar doğurduğu ancak siyasal kurumların tarihsel ve toplumsal bağlamları içerisinde incelenmesiyle anlaşılabilir.

Bu kitap, Ortadoğu'da siyasal hayatı anayasal düzen ile gerçek siyasal işleyiş arasındaki ilişki üzerinden çözümleme düşüncesinden doğdu. Anayasalar, yasalar ve resmî kurumlar siyasal sistemin nasıl işlemesi gerektiğini gösterir; fakat siyasal hayat her zaman hukuk metinlerinde öngörülen sınırlar içerisinde gerçekleşmez. Cumhurbaşkanları, hükümdarlar, parlamentolar, ordular, yüksek mahkemeler, siyasal partiler ve bürokrasiler sahip oldukları hukuki yetkilerin ötesinde veya gerisinde fiili siyasal roller üstlenebilirler. Bu nedenle kitap boyunca yalnızca “anayasa ne söylüyor?” sorusuna değil, aynı zamanda “iktidar gerçekte nasıl dağılıyor, hangi aktörler karar alma süreçlerini etkiliyor ve kurumlar hangi koşullarda etkili hâle geliyor?” sorularına cevap aranmıştır.

Bu tercih, Ortadoğu ülkelerini tek bir siyasal kalıbın örnekleri olarak ele almaktan bilinçli biçimde uzak durmayı gerektirmiştir. Bölgenin cumhuriyetleri ile monarşileri, petrol gelirlerine dayanan devletleri ile daha sınırlı ekonomik kaynaklara sahip ülkeleri, güçlü merkezî ordulara sahip sistemleri ile güvenlik alanının parçalandığı ülkeleri aynı kavramsal kategori içerisinde açıklamak mümkün değildir. Benzer şekilde din, mezhep, aşiret veya etnik kimlik gibi toplumsal unsurları tarih dışı ve değişmez açıklamalar olarak kullanmak da siyasal gerçekliğin önemli bir bölümünü görünmez hâle getirir. Bu kitapta söz konusu unsurlar; devlet oluşumu, kurumsal yapı, ekonomik kaynaklar, siyasal koalisyonlar ve bölgesel güç ilişkileriyle birlikte değerlendirilmiştir.

Çalışmanın temel hareket noktalarından biri de devlet, rejim ve hükümet arasındaki ayrımdır. Hükümetler değişebilir; fakat devletin bürokrasisi, güvenlik kurumları ve idari kapasitesi önemli ölçüde devam edebilir. Bir rejimin kuralları dönüşebilirken eski dönemin kurumları yeni siyasal düzende etkilerini sürdürebilir. Mısır'dan Tunus'a, Suriye'den Libya'ya ve Körfez monarşilerine kadar pek çok örnek, siyasal değişimi yalnızca iktidardaki

kişinin veya hükümetin değişmesi üzerinden okumanın yeterli olmadığını göstermektedir. Bu nedenle kitapta tarihsel devlet oluşumuna, anayasal yapılara, yürütme ve yasama kurumlarına, seçimlere ve partilere, yargıya, ordu ve güvenlik bürokrasisine, siyasal ekonomiye, toplumsal koalisyonlara ve dış aktörlerin rolüne birlikte yer verilmiştir.

Kitabın hazırlanmasında mümkün olduğunca karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Amaç ülkeleri birbirine benzetmek değil, tam tersine benzer kurumsal sorunların farklı tarihsel ortamlarda nasıl farklı sonuçlar üretebildiğini gösterebilmektir. Böyle bir yaklaşım, Ortadoğu'yu yalnızca “istisnalar bölgesi” olarak gören açıklamalar kadar, bütün siyasal gelişmeleri tek bir nedene bağlayan yorumların da ötesine geçmeyi mümkün kılmaktadır. Anayasal kurumlarla fiili güç ilişkilerinin birlikte değerlendirilmesi, bölgedeki siyasal hayatın hem sürekliliklerini hem de dönüşüm dinamiklerini daha açık biçimde görmemize yardımcı olmaktadır.

Bu çalışma, Ortadoğu siyasetinin bütün sorunlarına kesin cevaplar verme iddiasında değildir. Aksine, okuyucuya ülkeleri karşılaştırırken kullanabileceği tutarlı bir analitik çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Kitabın siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, bölge çalışmaları ve yakın alanlarda çalışan araştırmacılar ile lisans ve lisansüstü öğrenciler için yararlı bir başvuru kaynağı olması dileğiyle.

Doç. Dr. Soner Akın

28.09.2026

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	
ORTADOĞU'DA DEVLET, REJİM VE SİYASAL KURUMLARI ÇÖZÜMLEMEK	5
BÖLÜM 2	
DEVLET OLUŞUMU VE BÖLGESEL SİYASAL KIRILMALAR.....	23
BÖLÜM 3	
KUZEY AFRİKA CUMHURİYETLERİNDE ORDU, DEVLET VE SİYASAL DÖNÜŞÜM.....	43
BÖLÜM 4	
FAS VE ÜRDÜN'DE MONARŞİ VE KONTROLLÜ TEMSİL	67
BÖLÜM 5	
KÖRFEZ'DE HANEDAN YÖNETİMİ, TEMSİL VE DEVLET KAPASİTESİ.....	89
BÖLÜM 6	
LÜBNAN'DA MEZHEPSEL TEMSİL VE SİYASAL KURUMLAR.....	107
BÖLÜM 7	
İSRAİL'DE PARLAMENTER REKABET, GÜVENLİK VE FİLİSTİN MESELESİ	127
BÖLÜM 8	
SURİYE'DE DEVLETİN OLUŞUMU, GÜVENLİK REJİMİ VE GEÇİŞ. 145	
BÖLÜM 9	
LİBYA, YEMEN VE SUDAN'DA PARÇALANMIŞ EGEMENLİK VE SAVAŞ ZAMANI SİYASAL DÜZENLERİ.....	171
BÖLÜM 10	
ANAYASAL DÜZEN VE SİYASAL KURUMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI..	195
BÖLÜM 11	
BÖLGESEL İLİŞKİLER VE KURUMSAL DÖNÜŞÜMÜN SINIRLARI. 219	
NİHAİ KAYNAKÇA ENDEKSİ.....	241

Ortadoğu'yu anlamak, yalnızca savaşları, darbeleri, çatışmaları ve siyasal krizleri anlamak değildir; aynı zamanda devletlerin, rejimlerin ve siyasal kurumların gündelik hayatta nasıl işlediğini çözümlemeyi gerektirir. Bu kitapta Ortadoğu'nun cumhuriyetlerini ve monarşilerini tek bir açıklama kalıbına yerleştirmek yerine, anayasal düzen ile fiilî siyasal güç arasındaki ilişkiye odaklandım. Mısır'dan Tunus'a, Fas ve Ürdün'den Körfez monarşilerine, Lübnan'dan İsrail ve Filistin meselesine, Suriye'den Libya, Yemen ve Sudan'a uzanan geniş bir coğrafyada; yürütme ve yasama kurumlarını, seçimleri, siyasal partileri, yargıyı, ordu ve güvenlik yapılarını, siyasal ekonomiyi ve toplumsal güç ilişkilerini karşılaştırmalı bir perspektifle ele almaya çalıştım. Ortadoğu'da Siyasal Hayat, bölgeyi değişmez rejim kategorileriyle açıklamak yerine şu temel sorunun peşinden gitmektedir: Anayasaların tarif ettiği siyasal düzen ile iktidarın gerçekte dağıldığı siyasal düzen arasındaki ilişki nasıl kurulmaktadır?